

Advokātu disciplinārā atbildība: teorētiskie aspekti

MG. IUR.

LAURIS LIEPA

zvērināts advokāts, Latvijas
Universitātes un Rīgas Juridiskās
augstskolas lektors

Pirms 12 gadiem darbu sāka Latvijas Zvērinātu advokātu kolēģijas Disciplinārlietu komisija. Šogad advokātu kopsapulce piekto reizi ievēlēja Disciplinārlietu komisijas locekļus. Desmit gados komisija izskatījusi kopumā 76 lietas. Šai laikā komisija ir izveidojusi advokatūras disciplināro praksi, radot būtiskas profesionālā darba vadlīnijas, par disciplinārlietām pieņemti vairāki Augstākās tiesas spriedumi, kas attiecināmi ne tikai uz advokātu darbu un atbildību, bet arī uz profesionālo ētiku un tiesu sistēmu kopumā.

Raksta autors, disciplinārlietu komisijas loceklis un priekšsēdētājs kopš komisijas izveidošanas, divās publikācijās “Jurista Vārda” lasītājiem piedāvās apskatu par nozīmīgākajiem komisijas lēmumiem un sniegs desmit gadu prakses kopsavilkumu par advokatūras disciplinārās atbildības standartu.

Šajā pirmajā publikācijā tiks apskatīti advokātu disciplinārās atbildības teorētiskie aspekti, tai skaitā disciplinārās atbildības jēdziens, ģenēze un nozīmīgākie standarti. Otrā publikācija tiks veltīta disciplinārās atbildības 12 gadu praksei Latvijā.

Advokāta disciplinārās atbildības jēdziens

Advokatūras likums nosaka, ka advokāts par savu darbību ir disciplināri un materiāli atbildīgs.¹ Materiālā izpaušmē advokāts atbild par līgumiski uzņemto pienākumu pienācīgu izpildi un pakalpojuma kvalitāti² pret klientu, kā arī par pārkāpuma (delikta) radīto seku novēršanu pret klientu vai trešo personu.³ Advokātu disciplinārā atbildība var iestāties par Latvijas Zvērinātu advokātu kolēģijas statūtu, advokātu darbību regulējošo instrukciju un zvērinātu advokātu profesionālās ētikas normu pārkāpšanu.⁴ Papildus likumā norādītajiem disciplinārās un civiltiesiskās atbildības veidiem tiesību doktrīnā izšķir vēl vairākus veidus, tai skaitā institucionālo,⁵ krimināltiesisko⁶ un ētisko⁷ atbildību. Autors uzdevums šajā publikācijā ir izgaismot advokātu disciplināro atbildību, tāpēc pārējie juridiskās atbildības veidi netiks detalizēti vērtēti. Ētiskās un disciplinārās atbildības veidi ir cieši saistīti, jo disciplinārā atbildība var iestāties arī par profesionālās ētikas normu pārkāpumu. Tomēr ne katrs ētikas pārkāpums izraisa disciplināratbildību. Publikācijā netiks apskatīti citu tiesu sistēmai piederīgo profesiju atbildības veidi. Kaut arī advokatūra no citām tiesu sistēmai piederīgajām profesijām atšķiras pēc tās funkcijām un arī atbildības pienākumiem,⁸ tieši disciplinārā atbildība ir kopīga visām juridiskajām profesijām.⁹ Tādējādi arī disciplinārās atbildības principi un standarti ir kopēji visām tiesu sistēmai piederīgām profesijām.

Latvijas tiesību sistēmā trūkst legāļdefinīcijas – kas ir advokāta (tāpat arī jebkuras citas juridiskās profesijas) disciplinārā atbildība. Jēdziens “disciplinārā atbildība” nav izskaidrots ne Advokatūras likumā, ne Ētikas kodeksā vai kādā citā profesijas darbību regulējošā normatīvā aktā. Disciplināratbildības jēdziens nav skaidrots nevienai no tiesu sistēmas (zvērinātajām juridiskajām) profesijām, kaut arī katras profesijas regulējumā disciplinārai atbildībai, tās saturam un procesuālajiem jautājumiem veltīts īpašs normatīvais regulējums.¹⁰ Visīsāko iespējamo disciplināratbildības jēdziena skaidrojumu piedāvā Latvijas administratīvo tiesību eksperti: disciplinārās atbildības mērķis ir nodrošināt normālu dienesta pienākumu izpildi.¹¹ Juridisko terminu vārdnīcā skaidrots, ka disciplinārais process ir darbība, kuras mērķis ir vērst advokāta uzmanību, kā arī apturēt vai pārtraukt advokāta neprofesionālu, neētisku, nepareizu vai nelikumīgu darbību. Šis termina skaidrojums jālasa kopsakarā ar izskaidrojumu jēdzienam disciplinārie noteikumi: saistoši, obligāti pildāmi noteikumi, kas nosaka minimālo profesionālās darbības līmeni, kas advokātam jāievēro, lai viņš netiktu pakļauts disciplinārajam procesam.¹² Tādējādi disciplināratbildība ir profesijas nodrošināts process, kas attur advokātu no profesionālajām prasībām neatbilstošas darbības vai stāvokļa, panāk tā pārtraukšanu, kā arī paredz soda piemērošanu advokātam, kurš šādu pārkāpumu pieļāvis.

Disciplināratbildības mērķi

Disciplinārais process vērsts uz konkrēta pārkāpuma lietas izskatīšanu, tātad advokāta iespējamā pārkāpuma izmeklēšanu un vainas noteikšanu. Tā mērķis ir atbildības noteikšana par izdarīto pārkāpumu. Disciplināratbildības procesā netiek piemēroti pārkāpuma radīto seku kompensācijas mehānismi. Deontoloģijas doktrīnā atzīts, ka disciplināratbildība ir profesionālo kļūdu novēršanas līdzeklis, tomēr disciplinārā procesa mērķis nav atļūdzināt konkrētajam indivīdam jurista disciplinārpārkāpuma rezultātā radīto kaitējumu, kaut arī disciplinārā izmeklēšana un soda piemērošana pārkāpējam var sekmēt cietušajai personai nodarītā kaitējuma atlīdzību. Disciplinārā atbildība var tikt piemērota paralēli un papildus¹³ klienta prasījumam pret advokātu civillietā vai kriminālprocesam pret advokātu vai kalpot kā šo procesu katalizators. Tomēr disciplināratbildības primārais uzdevums ir attaisnot sabiedrības intereses – novērst advokātu neētisku darbību.¹⁴ Disciplinārais process tiek

uzskatīts par nepieciešamu priekšnoteikumu profesionālās ētikas prasību ievērošanā.¹⁵

Tāpēc, profesionālo standartu aizsardzības funkcijai izvirzoties kā vienlīdz būtiskai komponentei papildus individuālā gadījuma taisnīgam risinājumam, tiesību doktrīnā disciplinārās atbildības institūtu uztver plašāk, formulējot tā mērķus abstraktā līmenī. Proti, disciplinārās atbildības mērķi var būt ne tikai saistīti ar sankciju piemērošanu konkrētam juristam. Disciplināratbildības sistēmas pastāvēšana nodrošina arī advokātu pašnoteiktās ētiskās kārtības un profesionālo standartu ievērošanu. Tātad vēl viens, ne mazāk nozīmīgs disciplināratbildības sistēmas uzdevums ir saistīts ar advokatūras kā autonomas profesionālās organizācijas dzīvotspējīgu pastāvēšanu. Efektīva disciplinārās atbildības sistēma, tāpat kā advokatūras regulējošo pilnvaru izmantošana, apliecina profesionālās organizācijas pašregulējuma spēju.¹⁶

Disciplinārā atbildība vērtību sardzē

Satversmes tiesa ir atzinusi, ka advokatūras institūtam ir liela nozīme kvalificētas juridiskās palīdzības nodrošināšanā, jo advokāts ir ne tikai pārstāvis, kura uzdevums ir aizstāt procesa dalībnieku tiesā un sasniegt sava pilnvardevēja noteikto galamērķi, bet vienlaikus arī tiesībaizstāvis. “Advokāts, nododot zvērestu, kļūst par tiesu sistēmai piederīgu personu un apņemas aizsargāt tiesā personu tiesības sabiedriskās labklājības interesēs un to vārdā.”¹⁷

Tādējādi disciplinārās atbildības uzdevums ir nodrošināt, ka advokāts godprātīgi izpilda visas tam likumā paredzētās un pašas profesijas uzņemtās funkcijas.¹⁸ Šīs funkcijas bieži nonāk savstarpējā pretrunā. Pirmkārt, advokāta uzdevums ir pienācīga klientu interešu pārstāvība. Vēl vairāk, kā uzsvērts jauno ASV advokātu mācību līdzeklī, advokātam ir pilnīgas uzticības pienākums pret katru klientu.¹⁹ Advokātam ir pienākums sniegt kvalificētu padomu, informēt klientu par lietas gaitu, glabāt profesionālo noslēpumu, kā arī veikt citus uzdevumus, ko varētu vispārīgi apzīmēt kā kompetentas palīdzības sniegšanu par samērīgu atlīdzību, ievērot klienta prasības. Tā kā pirmais un svarīgākais advokāta pienākums ir ievērot klienta intereses, klienta prasības prevalē pār advokāta privātajām interesēm. Savukārt klienta prasības nedrīkst dominēt pār tiesu sistēmas likumīgajām prasībām.²⁰ Vienlaikus advokāts ir tiesu sistēmai piederīga persona.²¹ Šajā kapacitātē advokātam ir vairāki strikti pildāmi pienākumi: nesniegt tiesai vai iestādēm nepamatotas prasības, atturēt klientu no prettiesiskās darbības, nenovilcināt procesu, ievērot procesa noteikumus, neapgrūtināt un neaizskart trešās personas.

Zīmīga ir līdzība mūsdienu advokātu profesionālās ētikas prasībām ar apņemšanos, ko pirms vairāk nekā 400 gadiem advokatūras priekšteči – Rīgas pilsētas prokuratori – apņēmas ievērot savā zvērestā: “Es zvēru un solu, ka es pusēm, kuru lietas es uzņemos vai uzņemšos vest, šajās lietās ar patiesu uzticību un nopietnību sev un viņiem, pēc savas labākās izpratnes, pusēm par labu, centīgi izvirzīšu prasības un tajās apzināti nelietošu neko nepatiesu, kaitīgu vai netaisnīgu, ne arī bīstami vai veltīgi atlikšu un novilcināšu, lai pagarinātu lietu, ne ko tādu meklēt nemācīšu arī pusēm, kā arī sūdzības, rezultātus un visāda veida rakstītas lietas, lai palielinātu algu, apzināti nepaplašināšu ar nevajadzīgu, svešu, uz lietu neattiecošiem aplinkiem vai nederīgiem citātiem, bet it sevišķi, ka es tiesiski nepieņemšu vest nevienu sliktu lietu, par kuras netaisnību es būšu pārliecināts pēc savas sirdsapziņas, nevienam par jaunu neizpaudivšu manu pušu noslēpumus un lietu palīgīdzekļus, godāšu tiesu un tiesas personas, tiesas priekšā būšu godīgs.”²² Mūsdienu izpratnē disciplinārā procesa uzdevums plašākā kontekstā ir aizsargāt sabiedrību un uzturēt augstus advokatūras profesionālos standartus, lai nodrošinātu sabiedrības uzticību juridiskajai profesijai.²³

Vērtējot advokatūras kā tiesu sistēmai piederošas profesionālās organizācijas lomu sabiedrībā, advokātam ir daudzveidīgi profesionālie pienākumi: pret klientu, tiesisko sistēmu un advokatūru kā profesionālo organizāciju un arī pret sabiedrību. Advokātiem ir ne vien kvalitatīvi, profesionāli jāveic savs pamata pienākums – jāsniedz juridiska palīdzība klientiem, bet arī ikdienā jānodrošina prakses atbilstība augstajiem advokatūras profesionālajiem standartiem saskarsmē ar citām juridiskajām profesijām, tiesu iestādēm un sabiedrību. Līdzilvēki sagaida no advokātu profesijas atbildīgu attieksmi ne tikai atsevišķos procesos un klientu lietās. Advokatūras lomu sabiedrībā precīzi raksturojusi Administratīvā rajona tiesa 2015. gada 25. marta spriedumā: “[10] Tiesības uz advokāta palīdzību ir Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 92. panta pirmajā teikumā ietverta tiesību uz taisnīgu tiesu nodrošināšanas instruments un šo tiesību neatņemama sastāvdaļa (*sk. Latvijas Republikas Satversmes komentāri, VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Autoru kolektīvs prof. R. Baloža zinātniskā vadībā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011, 160. lpp.*). Kā atzinusi Satversmes tiesa, no Satversmes 92. panta pirmā un ceturtā teikuma kopsakarības izriet, ka ikviena tiesības uz advokāta palīdzību saprotamas kā subjektīvās tiesības uz kvalificētas juridiskās palīdzības saņemšanu, proti, personai nolūkā aizstāvēt savas tiesības un likumiskās intereses taisnīgā tiesā ir tiesības saņemt tai nepieciešamo juridisko palīdzību no personām, kas ir ieguvušas attiecīgās zināšanas un iemaņas. Tiesības uz advokātu Satversmes 92. panta izpratnē, pirmkārt, ietver tiesības uz kvalificētu juridisko palīdzību un, otrkārt, valsts pienākumu šādu palīdzību sniegt personām, kuras pašas nevar to atļauties (*sk. Satversmes tiesas 2003. gada 27. jūnija sprieduma lietā Nr. 2003-04-01 secinājumu daļas 5. punktu*).

Efektīvi funkcionējoša advokatūra, caur kuru indivīdam ir iespēja saņemt pienācīgu juridisko palīdzību savu interešu pilnvērtīgai aizstāvēbai tiesā, ir jautājums, kura risināšanu valsts nevar atstāt tikai pašas sabiedrības ziņā. Tās ir ikvienas personas atsevišķi un sabiedrības kopumā intereses, kuru aizsardzībai nepieciešams attiecīgs tiesiskais regulējums. Tāpēc advokatūras esamība vispār un tās darbība attiecas arī uz publisko tiesību jomu (*sk. Augstākās tiesas Administratīvo lietu departamenta 2008. gada 21. aprīļa sprieduma lietā Nr. SKA-22/2008 9. punktu*). Lai nodrošinātu indivīda tiesības pilnvērtīgi un kvalitatīvi aizsargāt savas intereses tiesā, likumdevējs ar ārējo normatīvo aktu (Advokatūras likumu), apvienojot vienā profesijā darbojošos juristus (advokātus), ir nodibinājis publisko tiesību subjektu – Latvijas Zvērinātu advokātu kolēģiju, kuras ietvaros tiek izvirzītas stingras prasības jaunu biedru uzņemšanai tajā un kurā funkcionē kontroles mehānisms, ar kuru tiek uzraudzīta advokāta profesionālā darbība, ētikas prasību ievērošana, kvalifikācijas uzturēšana un paaugstināšana, kā arī regulēti konkrēti ar advokāta sniegto juridisko palīdzību saistīti jautājumi (*sk. arī Satversmes tiesas 2014. gada 7. februāra sprieduma lietā Nr. 2013-04-01 26.1. punktu*).

Tādējādi efektīva advokatūras funkcionēšana un paškontrolē, tajā skaitā zvērinātu advokātu disciplināratbildība, ir uzskatāma par vienu no Satversmes 92. pantā ietvertu tiesību uz taisnīgu tiesu īstenošanas mehānismiem.”²⁴

Disciplinārā atbildība kā profesionālās neatkarības garants

Šo plašo advokatūras funkciju realizēšanai, tai skaitā no Satversmes 92. panta ceturtā teikuma ²⁵ izrietošā konstitucionālā standarta – nodrošināt ikvienai personai tiesības uz advokāta palīdzību – īstenošanai, atslēgams elements ir advokāta profesionālā neatkarība. Profesionālā neatkarība ir ne tikai individuāla advokāta darbības maksima. Arī advokatūrai kā autonomai profesionālai organizācijai, kas darbojas, pamatojoties uz tai deleģētajām pilnvarām, ir jābūt neatkarīgai ne tikai no valsts pārvaldes, bet arī no interešu grupu spiediena. Neatkarības nodrošināšanai advokātu organizācijas pārvalde, darbības regulējums, kā arī regulējuma ievērošanas kontrole ir nodota pašai advokatūrai. Arī profesionālās darbības uzraudzība un disciplinārās atbildības piemērošanas sistēma nodota advokatūras organizācijai, tā ir daļa no profesionālās organizācijas pašpārvaldes, kas nodrošina advokatūras neatkarību. ²⁶

Doktrīnā atzīts, ka disciplinārās atbildības kontroles sistēmas nodošana profesijai veicina stingrāku iekšējo standartu piemērošanu. Nav šaubu, ka tieši advokāti vislabāk pārzina profesionālā regulējuma nianšes, ētikas prasību ievērošanas praktiskos aspektus un spēj visprecīzāk piemērot risinājumu sarežģītu pārkāpumu gadījumos. ²⁷ Bieži praksē novērots, ka kolēģi ir neiecietīgāki pret advokāta pārkāpumiem un ir gatavi piemērot bargāku sodu par profesionālās ētikas standartu pārkāpumu nekā vērtētāji, kas nedarbojas advokatūrā. ²⁸ Piemēram, 2010. gadā Latvijas Zvērinātu advokātu disciplinārlietu komisija izskatīja lietu Nr. 03/2010, vērtējot advokātu, kurš tiesas sēžu starplaikā slepus ierakstīja savu sarunu ar pretējās puses advokātu un pārstāvi tiesas procesā. Advokāts nodeva šo ierakstu savai klientei, kas to iesniedza advokātu padomē, lai pierādītu, ka pretējās puses advokāts izturas necienīgi pret viņas advokātu un noniecina tā darbu. Pretēji klientes gaidītajam, padome ierosināja disciplinārlietu tieši pret viņas advokātu par necieņu pret kolēģi, pamatojoties uz Latvijas zvērinātu advokātu ētikas kodeksa 7.1., 7.2., 8.1. un 8.3. punktu. Disciplinārlietu komisija konstatēja, ka advokāts izdarījis rupju pārkāpumu un aizliedza viņam pildīt advokāta pienākumus trīs mēnešus. Sodītais advokāts sūdzējās tiesā, norādot, ka rīkojies klienta interesēs un tāpēc nav sodāms. Gan administratīvā rajona tiesa, gan apgabaltiesa sūdzību noraidīja, savukārt Augstākā tiesa to apmierināja. Augstākā tiesa pilnībā pievienojās disciplinārlietu komisijas secinājumam, ka slepus ierakstīt sarunu ar kolēģi nav pieļaujams: “Nav apšaubāms, ka advokātam ir jābūt izpratnei par godīgumu, cieņu, uzticību un ir jāsaprot, ka sarunu slepena ierakstīšana ar kolēģi nav saistāma ar uzticību un godīgu attieksmi pret sarunas dalībnieku.” ²⁹ Vienlaikus Augstākā tiesa uzskatīja, ka disciplinārlietu komisija piemērojusi pārāk bargu sodu par šo pārkāpumu. Tiesa norādīja, ka izvēlēts viens no smagākajiem disciplinārsodiem, neizvērtējot, kāpēc nevarētu piemērot, piemēram, citas prakses vietas noteikšanu vai aizliegumu praktizēt noteiktā prakses vietā.

Šajā lietā Augstākā tiesa konstatēja tiesiskā regulējuma nepilnību – Advokatūras likums nenoteic apstākļus, kas ņemami vērā, piemērojot pārkāpējam konkrēto soda veidu. Tāpēc, izvērtējot piemērojamo sodu, tiesa aicināja advokatūras disciplinārās atbildības sargus vadīties no Tiesnešu disciplinārās atbildības likuma, Valsts civildienesta ierēdņu disciplinārās atbildības likuma un Iekšlietu ministrijas sistēmas iestāžu un Ieslodzījuma vietu pārvaldes amatpersonu ar speciālajām dienesta pakāpēm disciplināratbildības likuma. ³⁰

Vērtējot disciplinārsoda sekas, tiesību teorijā atzīts, ka arī uz brīvajām juridiskajām profesijām attiecināms valsts dienestā nodarbinātajiem piemērojamais standarts: disciplināratbildības sekas – disciplinārsods – ir no dienesta attiecībām izrietošo tiesību samazināšana. ³¹ Brīvajās juridiskajās profesijās nodarbinātajiem juristiem tas nozīmētu profesionālo tiesību un pilnvaru samazinājumu. Atšķirībā no valsts dienesta, kurā disciplināri sodītā persona saglabā zināmas garantijas, tai skaitā uz materiālo nodrošinājumu, brīvās juridiskās profesijas prakses specifika – ekonomiskā patstāvība – uzliek citu slodzi lēmumam par jurista tiesību ierobežojumu, piemēram, aizliegumu praktizēt noteiktā prakses vietā (kurā advokāts vairāku gadu garumā izveidojis savu praksi). Tāpēc advokātu disciplinārās atbildības procesā šādu pieeju – pēc analogijas piemērot valsts dienesta amatpersonām paredzēto tiesisko regulējumu – būtu jāpiemēro “ar piesardzību, pārbaudot tās piemērotību attiecīgā dzīves gadījuma taisnīgai izšķiršanai”. ³²

Disciplināratbildības procesa ģenēze un attīstība

Disciplinārās atbildības process juridiskajām profesijām ir relatīvi jauna parādība. Tas radies Amerikas Savienoto Valstu advokatūrā XX gadsimta sākumā, attīstoties profesijai, nostiprinoties profesionālajam monopolam, kā arī tiesu un sabiedrības spiediena ietekmē. Līdz XIX gadsimta beigām ASV štatos advokātu organizācijas bija brīvprātīgas un tām nebija nozīmīgas ietekmes uz advokātu profesionālo darbību. Gadsimtu mijā profesionālās organizācijas nostiprinās kā advokātu pārstāvības iestādes profesionālā monopola realizēšanā, dalība tajās kļuva obligāta un to izdotajiem priekšrakstiem ir saistošs spēks. Disciplinārās atbildības process XX gadsimtā ir izveidojies par institucionālu sistēmu, kurā advokatūras profesionālās atbildības institūcijas ir integrētas tiesu iekārtā. Kaut arī ASV advokātu disciplināratbildības vērtēšana ir tiesas funkcija, advokātu organizācijām ir būtiska loma disciplinārlietās jau pārkāpumu izmeklēšanas stadijā. Lielākā daļa štatu tiesu izmanto profesionālus disciplinārās sistēmas darbiniekus gan lietas izmeklēšanā, gan lēmumu sagatavošanā un noformēšanā. ³³

Tiesa uzsāk disciplināro lietvedību un izskata lietu pēc tam, kad lietas apstākļus izmeklējusi attiecīgās tiesas iecelta pārkāpumu vai disciplinārā komisija, kas pamatojas uz advokāta darbību reglamentējošām, tai skaitā profesionālās ētikas, normām. ³⁴ Kā norāda ASV juristu profesionālās ētikas pētnieki Debora Rode un Džefrijs Hazards, disciplinārās atbildības uzdevums ir uzturēt augstus profesionālās darbības standartus, lai sargātu sabiedrību un tiesu sistēmu no tādu advokātu prakses, kuru izdarītais pārkāpums apliecina, ka tie nevar vai potenciāli nevarēs pienācīgi pildīt profesionālos pienākumus. ³⁵ ASV advokātu ētikas eksperti uzsver, ka disciplinārās sankcijas ir nepieciešamas trim mērķiem: sabiedrības interešu aizstāvēšanai, tiesiskās iekārtas aizsardzībai un pārliecības nostiprināšanai par advokātu profesiju. ³⁶ Zīmīgi, ka tiem visiem ir ārējs efekts.

Deontoloģijas teorijā disciplinārās atbildības procesa lomas un nozīmes pieaugums modernajā sabiedrībā saistīts ar ētiskās atbildības paradigmas maiņu. Vērtējot savu pārkāpumu, jurista izjūtas ir divējādas: iekšējās – vainas apziņa par notikušo un ārējās – kauns savu kolēģu, sabiedrības priekšā. Ja vainas sajūta juristam rodas neatkarīgi no tā, vai vēl kāds zina par pārkāpumu, jo to izraisa viņa pašrefleksija, tad kauna sajūta rodas ārējas ietekmes rezultātā, to rada apziņa par konfrontāciju ar vispārpieņemtām normām un sabiedrības (citu kolēģu) vērtējums. Disciplināratbildības sistēmu var uztvert kā izpaušmi tā

sauktajai kauna kultūrai, kas veidojusies antīkās grieķu kultūras ietekmē. Savukārt kristīgais pasaules uzskats veicina vainas kultūru. Iekšējās kontroles – vainas apziņas – ietekme ir spēcīga, tomēr tā piedzīvojusi eroziju kapitālisma izaugsmes rezultātā XIX gadsimta beigās.³⁷ Tāpēc tieši ekonomiski attīstītajās zemēs vispirms parādās prasība (un nepieciešamība) pēc profesiju regulējošiem rakstiskiem ētikas un profesionālās uzvedības noteikumiem, kuru ievērošanu uzraudzītu disciplinārās atbildības institūcijas. Disciplināratbildības sistēma izveidojas, nostiprinoties advokatūras profesionālajai organizācijai.

XX gadsimta gaitā disciplinārās atbildības institūts pakāpeniski ieviests visu attīstīto pasaules valstu tiesiskajās sistēmās, tai skaitā visās Eiropas kontinenta valstīs.³⁸ Daudzās Eiropas zemēs darbojas līdzīga sistēma kā ASV, kur disciplināratbildības procesā iesaistīta gan profesionālā organizācija, gan tiesu sistēmas vai valsts pārvaldes institūcijas. Tā, piemēram, Vācijā un Austrijā profesionālās organizācijas veido disciplinārlietu izskatīšanas institūcijas pirmajā instancē, savukārt to lēmumus var apstrīdēt īpašās disciplinārtiesās (*Anwaltsgericht*). Latvijas Tieslietu ministrija, pamatojoties uz Saeimas iniciatīvu paredzēja līdzīgu modeli piemērot arī Latvijas advokatūrai, notariātam un tiesu izpildītājiem,³⁹ tomēr pagaidām šādu ieceri nav izdevies realizēt. Šobrīd tikai tiesnešu un prokuroru disciplinārlietās otrā instance ir vienota disciplinārtiesa.⁴⁰

Salīdzinot Eiropas Savienības dalībvalstu disciplinārās atbildības sistēmas, secināms, ka tās izveidotas, pamatojoties uz Eiropas Padomes Ministru komitejas rekomendācijas dalībvalstīm No. R(2001)21 “Par advokāta profesijas praktizēšanas brīvību”.⁴¹ Rekomendācijas VI princips formulē ieteikumus disciplinārās tiesvedības jomā: advokatūras profesionālajai asociācijai ir jābūt atbildīgai vai, kur tas iespējams, pilnvarotai advokātu disciplināro lietu izskatīšanā; un disciplinārlietas jāizskata, pilnībā ievērojot Eiropas Cilvēktiesību konvencijas principus un noteikumus, ieskaitot advokāta tiesības piedalīties izskatīšanā un lēmuma atkārtotu izskatīšanu tiesā. Abas rekomendācijas ir ieviestas arī Latvijas advokatūras disciplinārajā procesā.

Disciplinārais process Latvijā

Advokātu disciplinārlietu komisiju likumdevējs izveidoja 2004. gadā, papildinot Advokatūras likumu ar 38.¹ pantu: “Zvērinātu advokātu disciplinārlietas izskata disciplinārlietu komisija. Tāpat Saeima papildināja likuma sesto sadaļu “Zvērinātu advokātu atbildība”.⁴² Līdz XXI gadsimta sākumam advokātus par profesionālajiem pārkāpumiem sodīja advokatūras izpildu institūcija – advokātu padome. Līdz 2004. gada jaunievedumam advokātu profesionālo pārkāpumu lietas izskatīja advokātu padome. Šāda sistēma Latvijas teritorijā praktizējošiem advokātiem pastāvēja kopš tiesu reformas un advokatūras institūta izveidošanas Krievijā 1866. gadā,⁴³ un tā nemainīgi darbojās XX gadsimtā, neskatoties uz politiskās varas maiņām.

Vērtējot disciplināratbildību valsts pārvaldē, tiesību zinātnieks Kārlis Dišlers 1938. gadā rakstīja: “Jaunākos laikos sāk izplatīties ieskaits, ka disciplinārā vara uzticama objektīvai neitrālai iestādei, un disciplinārsods uzliekams pēc lietas vispusīgas noskaidrošanas; citiem vārdiem, ka disciplināriestādei (...) vajadzētu būt organizētai un vajadzētu darboties uz to pašu principu pamata kā krimināltiesai.”⁴⁴ Tomēr šī tēze attiecas uz valsts pārvaldi, un atsevišķs disciplinārās atbildības institūts advokatūrai XX gadsimtā netika izveidots.

Par disciplinārās atbildības piederību noteiktai tiesību jomai zinātniskajā literatūrā ir plaši diskutēts. ASV tiesību zinātnieki norāda, ka tādas pazīmes kā publiskas iestādes izvirzīta apsūdzība pierādīšanas pienākums un citas ļauj kvalificēt disciplināro procesu kā kvazikriminālu, apzīmējot to par “mazo kriminālprocesu”. Tāpēc šajā procesā jāievēro disciplināri sodāmās personas procesuālās tiesības, kas pielīdzinātas tiesājamā tiesībām kriminālprocesā, piemēram, attiecībā uz šaubu svaru pierādījumu vērtēšanā.⁴⁵

Latvijā kopš disciplināratbildības sistēmas izveidošanas nav šaubu, ka tā pakļauta administratīvā procesa standartiem. Vienlaikus arī Latvijas tiesību zinātnieki atzīst disciplinārās atbildības institūta līdzību ar kriminālprocesa jomu. Latvijas administratīvā procesa eksperti atzīst, ka disciplinārsodu piemērošanā jāievēro sodu tiesībām kopīgie principi, kuri vispilnīgāk izstrādāti krimināltiesību apakšnozarē.⁴⁶

Attiecībā uz disciplināri sodāmā advokāta tiesībām jānorāda, ka disciplinārais process Latvijā reglamentēts atbilstoši ANO Pamatprincipos par advokātu lomu noteiktajām procesuālajām prasībām: “Advokātu disciplinārlietu izskatīšana nododama objektīvai disciplinārai institūcijai, ko nodibina pati advokatūra, neatkarīgai ar likuma noteiktai varas institūcijai vai tiesai, un tā pakļauta neatkarīgas tiesas izskatīšanai. Visas disciplinārlietas izskata, ievērojot profesionālās uzvedības kodeksu un citus atzītus profesionālos standartus, ētiku un šos principus.”⁴⁷

Rudimentārais procesa kārtības apraksts Advokatūras likuma sešos pantos⁴⁸ papildināts ar būtisku 81. panta normu, kas nosaka, ka Disciplinārlietu komisijas lēmumus disciplināri sodītais var pārsūdzēt tiesā Administratīvā procesa likumā noteiktajā kārtībā. Šī norma tiešā veidā iekļauj disciplinārlietas administratīvā procesa jomā. Administratīvo tiesu judikatūrā advokātu kolēģija atzīta par atvasinātu publisko tiesību juridisko personu un padome (tāpat kā disciplinārkomisija) par šīs publisko tiesību juridiskās personas orgānu, kas darbojas tās vārdā.⁴⁹ Tādējādi advokātu kolēģijas padomei un disciplinārlietu komisijai, piemērojot disciplināratbildību, jāievēro ne tikai advokatūras profesionālās ētikas noteikumi, bet arī administratīvā procesa standarti gan procesa vadīšanā, gan nolēmumu noformējumā. Administratīvais process arī nodrošina advokātiem iespējas piemērot savu tiesību aizsardzībai visai plašo administratīvā procesa likumā paredzēto tiesību arsenālu. Egils Levits, Eiropas Savienības Tiesas tiesnesis un viens no administratīvā procesa pamatlicējiem Latvijā, norāda, ka administratīvais process tiesā, pakļaujot administratīvos aktus tiesas kontrolei, dod vēl papildu impulsu iestādēm izdot tikai tādus administratīvus aktus, kuri iztur šo “kvalitātes kontroli” tiesā.⁵⁰

Advokatūras likuma 81. pants arī būtiski maina vēsturiski pastāvējušo disciplinārā procesa kā organizācijas iekšēja procesa tradīciju – akceptēt disciplinārsoda lēmumus un par tiem nesūdzēties. Četrpadsmit gadu laikā no Latvijas neatkarīgās advokatūras atjaunošanas līdz īpaša disciplināratbildības procesa izveidošanai ir bijis tikai viens tiesas process, kad advokāts apstrīdēja sev nelabvēlīgu lēmumu. Advokātu padome izslēdza advokātu no profesionālās organizācijas 1998. gadā par sarunu ierakstīšanu ar kolēģi, viņu par to nebrīdinot un iesniedzot sarunas ierakstu tiesas sēdē, ar nolūku to izmantot pret kolēģi un viņa aizstāvamo. No advokatūras izslēgtā persona apstrīdēja padomes lēmumu tiesā. Šis jautājums tika skatīts civilprocesuālā kārtībā. Trīs instancēs vērtējot lietu, tiesa atstāja spēkā padomes lēmumu.⁵¹ ■

1. Latvijas Republikas Advokatūras likums, 70. pants (pieņemts 27.04.1993., stājas spēkā 21.05.1993.). Publicēts: Ziņotājs, 19.08.1993., Nr. 28; Diena, 21.05.1993., Nr. 99. Turpmāk – Advokatūras likums.
2. Torgāns K. Saistību tiesības, I daļa. Rīga: TNA, 2006, 228. lpp.; skat. detalizētāk: Moliterno J. Professional Responsibility. NY: Wolters Kluwer, 2016, p. 8.
3. Balodis K. Ievads civiltiesībās. Rīga: Zvaigzne ABC, 2007, 79. lpp.; O'Dair R. Legal Ethics. Text and Materials. Lond, Butterworths, 2001, p. 90.
4. Advokatūras likums, 70. pants.
5. Skat. plašāk: Institutional sanctions. In: O'Dair R. Legal Ethics. Text and Materials. London: Butterworths, 2001, pp. 99-104.
6. Davies M. Solicitors Negligence and Liability. Oxford: OUP, 2008, p. 93.; Latvijā, piemēram, Krimināllikuma 200. p. Salīdzinājumam – krimināltiesiskā atbildība ir tieši norādīta zvērinātiem notāriem: Notariāta likums, 179. p. (pieņemts 01.06.1993., stājas spēkā 01.09.1993.). Publicēts: Latvijas Vēstnesis, 09.07.1993., Nr. 48; Ziņotājs, 05.07.1993., Nr. 26/27; Diena, 09.07.1993., Nr. 137.
7. Latvijas Zvērinātu advokātu Ētikas kodekss (pieņemts Latvijas zvērinātu advokātu kopsapulcē 21.05.1993., turpmāk – Ētikas kodekss). Preambula "Advokātu pienākums ir ievērot profesionālās ētikas normas", 5.3. p.; Latvijas Zvērinātu advokātu kolēģijas statūti (pieņemti Latvijas zvērinātu advokātu kopsapulcē 21.05.1993., turpmāk – Statūti).
8. Detalizētāk skat.: Liepa L. Juridisko profesiju atbildīgums. No krājuma: Latvija. Pārskats par tautas attīstību, 2009. Rīga: LU SZF, 2009, 145. lpp. Pieejams: <http://szf.lu.lv/files/petnieciba/publikacijas/TAP2009.pdf>.
9. Briede J., Danovskis E., Kovaļevska A. Administratīvās tiesības. Rīga: TNA, 2016, 195. lpp.
10. Skat.: Tiesnešu disciplinārās atbildības likums (pieņemts 27.10.1994., stājas spēkā 24.11.1994.). Publicēts: Latvijas Vēstnesis, 10.11.1994., Nr. 132 (263); Ziņotājs, 15.12.1994., Nr. 23; Prokuratūras likums, 43. p. un turpm. (pieņemts 19.05.1994., stājas spēkā 01.07.1994.). Publicēts: Latvijas Vēstnesis, 02.06.1994., Nr. 65 (196); Notariāta likums, 179. p. un turpm. (pieņemts 01.06.1993., stājas spēkā 01.09.1993.). Publicēts: Latvijas Vēstnesis, 09.07.1993., Nr. 48; Ziņotājs, 05.07.1993., Nr. 26/27; Diena, 09.07.1993, Nr. 137; Tiesu izpildītāju likums (pieņemts 24.10.2002., stājas spēkā 01.01.2003.). Publicēts: Latvijas Vēstnesis, 13.11.2002., Nr. 165 (2740); Ziņotājs, 12.12.2002., Nr. 23.
11. Briede J., Danovskis E., Kovaļevska A. Administratīvās tiesības. Rīga: TNA, 2016, 194. lpp.
12. Black's law dictionary. Minnesota: St. Paul, 1999, p. 476.
13. Komentējot ierēdņu disciplinārās atbildības piemērošanu paralēli un papildus civiltiesiskās vai krimināltiesiskās atbildības prasījumam pret ierēdņi, Latvijas tiesību zinātnieki atzīst, ka šāds paralēls process nav dubultās sodīšanas aizlieguma principa (ne bis in idem) pārkāpums, jo "gan pārkāpums, gan sods atšķiras" – Briede J., Danovskis E., Kovaļevska A. Administratīvās tiesības. Rīga: TNA, 2016, 195. lpp. Pie līdzīga secinājuma attiecībā uz tiesneša sodīšanu disciplinārlietā paralēli kriminālprocesam nonākusi arī Disciplinārtiesā 2012. gada 6. decembra lēmumā lietā Nr. DT-2/2012. Vienlaikus vērā ņemamas K. Dišlera pretēja satura atziņas. Plašāk skat.: Dišlers K. Ievads administratīvo tiesību zinātnē. Rīga: TNA, 2002, 170.-171. lpp.
14. Gillers S. Regulation of Lawyers: Problems of Law and Ethics. Boston: Little, Brown & compayn, 1995, p. 735.
15. Boon A., Levin J. The Ethics and Conduct of Lawyers in England and Wales. Oxford: Hart Publishing, 2008, p. 131.
16. Davies M. Solicitors Negligence and Liability. Oxford: OUP, 2008, p. 153.
17. Satversmes tiesas 2003. gada 27. jūnija spriedums lietā Nr. 2003-04-01, 5. punkts.
18. O'Dair R. Legal Ethics. Text and Materials. London: Butterworths, 2001, p. 91.
19. Orlik D. Top 10 Rules of Ethics for Paralegals. Boston: Prentice Hall, 2011, p. 127.
20. O'Dair R. Legal Ethics. Text and Materials. London: Butterworths, 2001, p. 65.
21. Likums par tiesu varu, 106. ² (1) pants: Zvērināti advokāti ir tiesu sistēmai piederīgas personas, kuras sniedz juridisku palīdzību un veic citus pienākumus saskaņā ar likumu.
22. 1578. gada Godājamās Rīgas Rātes noteikumi, kā turpmāk jārikojas zvērinātiem prokuratoriem. Latvijas Tiesību avoti. Teksti un komentāri, 1. sējums. Seno paražu un Livonijas tiesību avoti 10. gs.–16. gs. Rīga, 1998, 268. lpp.
23. Phillips F. Ethics of the Legal Profession. A New Order. London: Cavendish Publishing Ltd., 2004, p. 121.
24. Administratīvās rajona tiesas 2015. gada 25. marta spriedums lietā Nr. A420341114 (A00731-15/3), 10. p.
25. Latvijas Republikas Satversme (pieņemta 15.02.1922., stājas spēkā 07.11.1922.). Publicēta: Latvijas Vēstnesis, 01.07.1993., Nr. 43; Ziņotājs, 31.03.1994., Nr. 6; Valdiības Vēstnesis, 30.06.1922., Nr. 141; Diena, 29.04.1993., Nr. 81. 92. pants: Ikvienš var aizstāvēt savas tiesības un likumiskās intereses taisnīgā tiesā. Ikvienš uzskatāms par nevainīgu, iekams viņa vaina nav atzīta saskaņā ar likumu. Nepamatota tiesību aizskārums gadījumā ikvienam ir tiesības uz atbilstīgu atlīdzinājumu. Ikvienam ir tiesības uz advokāta palīdzību.
26. Freedman M., Smith A. Understanding Lawyers Ethics. Newark: Matthew Bender & Co, 2002, p. 2.
27. Boon A., Levin J. The Ethics and Conduct of Lawyers in England and Wales. Oxford: Hart Publishing, 2008, p. 133.
28. O'Dair R. Legal Ethics. Text and Materials. London: Butterworths, 2001, p. 65.
29. Augstākās tiesas Administratīvo lietu departamenta 2015. gada 18. septembra spriedums lietā Nr. SKA-260/2015, 9. p.
30. Turpat, 17. p.
31. Briede J., Danovskis E., Kovaļevska A. Administratīvās tiesības. Rīga: TNA, 2016, 194.-195. lpp.
32. Kalniņš E. Tiesību tālākveidošana. No krājuma: Juridiskās metodes pamati. 11 soļi tiesību normu piemērošanā. E. Melķiša zin. redakcijā. Rīga: Ratio iuris, 2003, 158. lpp.
33. Gillers S. Regulation of Lawyers: Problems of Law and Ethics. Boston: Little, Brown & Co, 1995, p. 738.
34. Wendel B. Professional Responsibility. NY: Wolters Kluwer, 2016, 14. lpp.
35. Rhode D., Hazard J. Professional Responsibility and Regulation. NY: Foundation Press, 2002, p. 234.

36. Rhode D., Luban D. Legal Ethics. NY: Foundation Press, 2001, p. 827.
37. Boon A., Levin J. The Ethics and Conduct of Lawyers in England and Wales. Oxford: Hart Publishing, 2008, p. 132.
38. CCBE Survey on the Ethics / Disciplinary Committee, 2016. Pieejams: http://www.ccbe.eu/fileadmin/speciality_distribution/public/documents/EU_LAWYERS/Position_papers/EN_EUL_20161128_Table_discipline.pdf.
39. Plāno vienotu disciplinārtbildības regulējumu ar tiesu varu saistītām profesijām. Jurista Vārds, 18.03.2014., Nr. 11 (813).
40. Tiesnešu disciplināras atbildības likums, 2.1. p. (pieņemts 27.10.1994., stājas spēkā 24.11.1994.). Publicēts: Latvijas Vēstnesis, 10.11.1994., Nr. 132 (263); Zinotājs, 15.12.1994., Nr. 23.
41. Eiropas Padomes Ministru komitejas rekomendācija dalībvalstīm No. R(2001)21 "Par advokāta profesijas praktizēšanas brīvību".
42. Grozījumi Advokatūras likumā (27.05.2004. likuma redakcijā, kas stājas spēkā 18.06.2004.).
43. Steshenko L.A., Shamba T.M. Advokatura v. Rossijskoj Federacii. Maskava: Norma, 2005, pp. 19-22.
44. Dišlers K. Ievads administratīvo tiesību zinātnē. Rīga: TNA, 2002, 171. lpp.
45. Rhode D., Hazard J. Professional Responsibility and Regulation. NY: Foundation Press, 2002, p. 234.
46. Briede J., Danovskis E., Kovaļevska A. Administratīvās tiesības. Rīga: TNA, 2016, 195. lpp.
47. Disciplinārā procedūra, ANO Ģenerālā asambleja 1990. gada 14. decembra rezolūcija 45/121, 28.-29. lpp.
48. Advokatūras likums, 71.1., 71.2., 77.-80. p.
49. Augstākās tiesas Administratīvo lietu departamenta 2008. gada 21. aprīļa spriedums lietā Nr. SKA-22/2008, 9. p.
50. Levits E. Par administratīvā procesa vietu un funkcijām Latvijas tiesību sistēmā. No krājuma: Administratīvais process: likums, prakse, komentāri. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2005, 35. lpp.
51. Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta spriedums lietā SKC-759/1999.

ATSAUCE UZ ŽURNĀLU

Liepa L. Advokātu disciplinārā atbildība: teorētiskie aspekti. Jurista Vārds, 18.04.2017., Nr. 17 (971), 11.-16.lpp.